

ПРИНЦИПИ ВЗАЄМОДІЇ ПЕРСОНАЛУ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ З НАСЕЛЕННЯМ

Подано характеристику принципів взаємодії персоналу органів внутрішніх справ із населенням. Запропоновано класифікацію таких принципів.

Дана характеристика принципів взаємодії персоналу органів внутрішніх справ з населенням. Предложена классификация таких принципов.

The characteristic of interaction principles of internal affairs agencies personnel with population is given. The classification of such principles is offered.

Проблеми охорони громадського порядку і боротьби зі злочинністю завжди були, є і будуть актуальними для цивілізованого суспільства. Від вирішення питань щодо місця і ролі органів внутрішніх справ у житті оновленої України, завдань і функцій, які вони повинні виконувати, щодо того, хто в майбутньому працюватиме в органах внутрішніх справ залежить багато в чому і майбутнє самої України.

Говорячи про реформування органів внутрішніх справ, яке зараз активно здійснюється, необхідно передусім виходити з їх соціального призначення. Здійснювати не тільки правоохоронне, а й більш широке соціальне обслуговування населення правоохоронні органи зобов'язують, перш за все, процеси демократизації, що розгортаються в країні. Це, у свою чергу, потребує збільшення масштабів взаємодії ОВС із різними соціальними групами населення та з суспільством в цілому.

Нашій міліції слід змінити методи своєї діяльності від конфронтації до співпраці з населенням та зрозуміти, що найбільш потужною зброєю в боротьбі зі злочинністю та важливим засобом забезпечення безпечної (наскільки це можливо з урахуванням специфіки службової діяльності) життєдіяльності персоналу ОВС є громадська симпатія і допомога. Крім того, нам слід уже зараз переймати позитивний досвід демократичних країн, поліція яких є підзвітною суспільству, якому вона служить.

Проблемам взаємодії органів внутрішніх справ з населенням, встановленню партнерських відносин між ними останнім часом присвячено багато досліджень [1–6]. На рівні МВС навіть було прийнято Програму розвитку партнерських відносин між міліцією і населенням на 2000–2005 рр. У той же час дослідження прак-

тики взаємодії ОВС і населення та узагальнення літературних джерел дозволяє сформулювати таку проблемну ситуацію: з одного боку, потреба у співробітництві органів правопорядку і населення в зміцненні громадської безпеки та забезпеченні основних прав і свобод людини і громадянина зростає, а з іншого – існує досить слабкий рівень цієї співпраці (у силу історичних, інших об'єктивних та суб'єктивних факторів).

Необхідність встановлення партнерських взаємовідносин між органами внутрішніх справ і населенням обумовлена такою наступними явищами.

1. Поділ суспільства на бідних і багатих спричинив, з одного боку, виникнення прошарку приватних підприємців, які потребують захисту своєї діяльності – від виробництва до реалізації товару чи послуг, а також захисту власності; з іншого боку, з'явилась велика кількість носіїв кримінальної свідомості та поведінки (безпритульних, наркоманів, жебраків, безробітних тощо). Така ситуація потребує спільних зусиль власників як для захисту їхнього майна, так і для стабілізації чисельності носіїв кримінальної поведінки.

2. Змінюється структура злочинності, яка стає більш організованою, професійною, технічно оснащеною. Міліція вже не в змозі самостійно ефективно боротися зі злочинністю на всіх етапах – від підготовки до вчинення злочину, вона все більше потребує допомоги громадськості щодо надання інформації про підготовку або скоєння правопорушень.

3. Незважаючи на чисельність загонів громадської безпеки, вони не спроможні забезпечити охорону громадського порядку. Для проведення профілактичної роботи щодо правопорушень за місцем проживання, роботи, навчання громадян своєчасним стало повернення старих за формою і нових за змістом громадських формувань з охорони громадського порядку.

4. У протиправну діяльність широко втягується молодь, підлітки, що значно знижує громадську безпеку як у суспільстві, так і в окремих регіонах. Необхідно покращити взаємодію міліції і громадськості в правовому вихованні громадян з якнаймолодшого віку, організації дозвілля молоді, здійсненні превентивної функції спільними зусиллями задля подоланні правового нігілізму.

5. В умовах формування в Україні правової держави і громадянського суспільства взаємодія міліції і населення стає формою соціального контролю за діяльністю державних органів. Загальновідомі факти зловживання владою, корупції, нена належного виконання своїх обов'язків, нетактовності та бездушності, інші негативні прояви в діяльності персоналу ОВС набувають іноді значного резонансу, підриваючи авторитет органів

внутрішніх справ у цілому, довіру до них. Саме тому необхідність створення системи соціального контролю за діяльністю органів охорони правопорядку диктується зростаючими потребами захисту прав і свобод громадян.

Співпраця населення та органів внутрішніх справ в Україні має тривалу історію [1, с. 23–51; 2, с. 245–247; 7, с. 24–31; 8–13] і ця історія свідчить, що потенціал інертності, який почав накопичуватися в суспільстві наприкінці 80-х рр. XX ст., прагнення до індивідуалізму природним чином позначилися на активності громадян у сфері охорони правопорядку. Тому, незважаючи на продуману систему заохочення участі в громадських формуваннях (премії за місцем роботи, відгули, путівки в санаторії та цінні подарунки), усе частіше доводилося застосовувати заходи примусу для участі в правоохоронній діяльності. Це зовсім порушувало принципи, котрі лежали в основі взаємодії міліції і населення (і, перш за все, принцип добровільності), що призвело до суттєвого зниження ефективності такої взаємодії.

Отже, щоб взаємодія органів внутрішніх справ із населенням мала бажані наслідки у сфері охорони громадського порядку і боротьби зі злочинністю, її треба будувати відповідно до науково обґрунтованих принципів як основних положень, які відображають найбільш суттєві, головні сторони і прояви взаємодії, відносини і зв'язки, що встановилися в ній; основні прояви суб'єктів взаємодії, засновані на використанні знань та практичного досвіду взаємовідносин органів правопорядку і громадськості. Принципи формулюються в результаті пізнання природи та механізму взаємодії, вони відображають зміст і взаємозв'язки основних компонентів взаємодії як системи.

Визначимо основні принципи взаємодії персоналу ОВС з населенням. Узагальнення точок зору науковців щодо визначення принципів взаємодії органів внутрішніх справ з населенням [14, с. 10–17; 2, с. 28–41] дає змогу поділити ці принципи на дві групи: загальні та спеціальні (їх ще називають організаційно-технічними) принципи взаємодії.

До загальних принципів взаємодії органів внутрішніх справ та населення можна віднести наступні:

1. Добровільність як ключовий принцип такої взаємодії, ігнорування якого приводить до зниження рівня довіри між учасниками взаємодії, що негативно впливає на ефективність правоохоронної діяльності ОВС та громадських формувань.

2. Принцип дотримання прав людини і громадянина, оскільки саме захист цих прав є кінцевою метою правоохоронної діяльності. Тому вкрай важливо, щоб не тільки працівники ОВС, а й представники громадськості, задіяні в охороні право-

порядку, мали відповідний рівень правової культури, знали національне законодавство, правильно розуміли поставлені перед ними завдання та свою відповідальність.

3. Принцип гуманізму, дотримання якого означає, що при взаємодії ОВС та населення в реалізації правоохоронної діяльності визнається цінність людини як особистості, її право на свободу, розвиток і безпеку.

4. Принцип справедливості, щоб правоохоронна діяльність не тільки була спрямована на боротьбу зі злочинністю, але й переконувала пересічного громадянина, що все відбувається за законом, що добро переможе зло, що зло завжди буде покаране.

5. Принцип науковості, сутність якого виражається в прагненні взаємодіючих сторін виробляти найбільш правильні спільні рішення на основі осмислення наявного досвіду взаємодії у справі охорони громадського порядку і боротьби зі злочинністю з позицій сучасних наукових поглядів.

6. Принцип комплексності, який означає, що вся взаємодія повинна спиратися не стільки на внесення окремих поліпшень і вдосконалень, скільки на планомірну і цілеспрямовану організацію на науковій основі всіх державних органів і громадських організацій для функціонування в масштабі всієї країни і на всіх рівнях: суспільство – держава (органи правопорядку); мешканці регіону – регіональні правоохоронні органи (ГУ-УМВС України в області, УМВСТ, міськрайлінооргани); мешканці мікрорайонів, селищ міського типу, сіл – підрайонні відділи внутрішніх справ.

7. Принцип правової упорядкованості, який об'єктивно зумовлює необхідність переважно законодавчого визначення основних цілей, завдань, функцій, систем, структур та процесу взаємодії. Особливого значення цей принцип набуває на сучасному етапі, коли правова основа діяльності громадських формувань у незалежній Україні тільки почала формуватись.

8. Принцип законності, який полягає в безумовному виконанні взаємодіючими суб'єктами в процесі реалізації своїх повноважень законів та підзаконних нормативних актів. Він означає, що, по-перше, усі взаємозв'язки взаємодіючих суб'єктів повинні суворо відповідати правовим приписам і, по-друге, єдність нормативних вимог як для ОВС, так і для громадських формувань, обов'язок обох сторін взаємодії дотримуватися чинного законодавства у своїй діяльності.

9. Принцип рівноправності, відповідно до якого обидві сторони мають рівну частину прав і відповідальності за свою діяльність та її наслідки при відносній автономії в рамках закону і своєї компетенції. Можна сказати, що партнерство – це взаємодія на умовах рівноправності сторін.

10. Принцип гласності, який передбачає, по-перше, відкритий, доступний для громадян характер взаємовідносин та правоохоронної діяльності при взаємодії міліції з населенням; по-друге, створення та функціонування надійної системи інформаційного забезпечення взаємодіючих суб'єктів; по-третє, наявність умов для поширення інформації про результати взаємодії, про цілі спільної діяльності міліції і громадськості, про виникаючі при цьому проблеми. Реалізація принципу гласності сприяє також громадському контролю за процесом та результатами взаємодії ОВС з населенням.

11. Принцип плановості, який дозволяє взаємодіючим суб'єктам враховувати у своїй діяльності різні обставини, ефективно використовувати і можливості органів внутрішніх справ, і можливості громадськості в правоохоронній діяльності. Планування – одна з найбільш характерних ознак цілеспрямованості спільних зусиль, управління ними. У планах спільних дій ОВС і громадськості визначаються шляхи та засоби вирішення конкретних питань боротьби з правопорушеннями, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян. Такі плани повинні: а) охоплювати всі основні напрямки та проблемні питання взаємодії; б) складатися з конкретних заходів; в) містити чіткі вказівки на відповідальних за виконання цих заходів осіб та терміни їх виконання; г) окремі заходи та розділи плану повинні бути взаємопов'язаними. Плани, за якими здійснюється взаємодія органів внутрішніх справ із громадськістю, по суті є програмою їх спільної діяльності з охорони правопорядку. Вони мають базуватися на об'єктивній оцінці результатів спільної діяльності в попередні періоди, якісному аналізі оперативної обстановки та науковому прогнозу її змін; законах та підзаконних актах; завданнях, що покладаються на ОВС та громадськість.

Групу спеціальних, або організаційно-технічних, принципів можна розділити на дві підгрупи: принципи побудови системи взаємодії і принципи здійснення процесу взаємодії.

До принципів побудови системи взаємодії відносимо:

1. Принцип спільності інтересів. Наявність в органів внутрішніх справ і громадськості спільних інтересів у галузі охорони громадського порядку і боротьби зі злочинністю відноситься до важливих, принципових положень, що обумовлюють їх взаємодію. Образно кажучи, взаємодію ОВС і населення слід шукати там, де зближуються або перетинаються шляхи, якими вони йдуть до цілі, до задоволення своїх потреб у реалізації інтересів.

2. Принцип функціональності, який означає, що організаційну структуру будь-якої системи слід будувати, виходячи, у першу чергу, з тих основних функцій, виконання яких на неї

покладається. Для забезпечення функцій взаємодії необхідно покласти на органи внутрішніх справ і членів громадських формувань функції здійснення процесу їх взаємодії, а на державні адміністрації та органи місцевого самоврядування – функції організації процесу взаємодії.

3. Принцип нормованості, який означає, що система взаємодії ОВС і населення будується суворо в рамках правових приписів, встановлених нормативними актами.

4. Принцип спеціалізованості, зміст якого полягає в тому, щоб у діяльності з охорони правопорядку і боротьби зі злочинністю забезпечити використання органами внутрішніх справ та громадськістю тих сил, засобів, методів, форм, які їм притаманні, впливають з їхньої соціальної та правової природи. Дотримання цього принципу виключає підміну сторонами взаємодії одна одну, виконання ними невластивих функцій, а тому дозволяє добиватися високої ефективності у правоохоронній діяльності за рахунок застосування різних за характером заходів, допомагає органам внутрішніх справ та громадським формуванням уникнути дублювання та паралелізму в роботі.

До першої підгрупи спеціальних принципів взаємодії ОВС та населення можна також віднести принципи ієрархічності, територіальності та ін.

У свою чергу, до принципів здійснення процесу взаємодії (друга підгрупа організаційно-технічних принципів) можна віднести:

1. Принцип безперервності. Взаємодія ОВС і населення у сфері охорони правопорядку в країні повинна бути не короткочасною кампанією, розрахованою тільки на виконання певного завдання, а постійною діяльністю за відповідною програмою.

2. Принцип скоординованості дій. Значення цього принципу особливо проявляється саме тоді, коли взаємодіють настільки різнопланові за своєю природою суб'єкти, як органи внутрішніх справ та громадськість. Виступаючи по відношенню один до одного як самостійні представники держави з одного боку і суспільства з іншого, вони мають можливості для незалежної один від одного, уособленої, паралельної організації та проведення правоохоронних заходів. За таких умов, незважаючи на спільність цілей, завдань та можливу схожість вжитих заходів, взаємодії не відбудеться. Вона виникне лише тоді, коли дії даних суб'єктів піддадуться узгодженню, координації, стануть взаємодоповнюючими. Отже, скоординованість дій надає взаємодії ОВС та громадськості стійкого, цілісного характеру, забезпечує оптимальний розподіл правоохоронної діяльності, єдність стратегічних і тактичних задумок органів внутрішніх справ і населення у сфері боротьби з правопорушеннями.

3. Принцип маневреності (або оперативності і гнучкості). Незважаючи на планування взаємодії, навіть найдосконаліший план не в змозі врахувати всі деталі, передбачити вичерпний алгоритм погодження дій для представників двох різних підсистем в умовах оперативної обстановки, що постійно змінюється. Усе це вимагає коригування плану, що посилює ефективність сил, заходів, методів, форм, які є в розпорядженні суб'єктів взаємодії.

4. Принцип відповідальності за виконання зобов'язань при взаємодії (за наслідки взаємодії) неможливо реалізувати без вирішення питання щодо врахування та оцінювання діяльності суб'єктів взаємодії. На жаль, сьогодні через відсутність чіткої системи обліку результатів їх роботи, неможливо визначити і надійні критерії оцінювання наслідків взаємодії. Уважається за доцільне покласти відповідальність на взаємодіючі органи саме за той обсяг роботи, що був на них покладений відповідно до їхньої компетенції.

5. Принцип заохочення, який є більш поширеним за попередній з огляду на специфіку громадських формувань, є важливим стимулом у досягненні успішної взаємодії.

До принципів здійснення процесу взаємодії можна також віднести і принципи цілеспрямування; свободи обговорення проблем, які мають взаємний інтерес; поваги позицій та точок зору суб'єктів взаємодії тощо.

Підбиваючи підсумок, відзначимо, що безперечним досягненням реформування системи органів внутрішніх справ України є прийняття рішення про спрямування всієї реформи на максимальне забезпечення прав і свобод людини і громадянина, на залучення широких верств населення до роботи з попередження, розкриття злочинів, на побудову партнерських відносин між міліцією та населенням. Отже, визначення шляхів налагодження ефективної взаємодії між міліцією та населенням, взаємодії на рівні партнерства є на сьогодні одним із пріоритетних завдань у процесі реформування органів внутрішніх справ і проведення адміністративної реформи в цілому. Однак встановлення партнерських відносин не може бути короточасною справою, перш за все, тому, що суб'єкти взаємодії повинні пройти правову соціалізацію, яка передбачає засвоєння правових норм суспільства та усвідомлене ставлення до свого громадського і службового обов'язку щодо підтримки законності і правопорядку. Така взаємодія повинна здійснюватися на рівні партнерства, бути добровільною, неформальною і служити передусім інтересам громадян.

Список літератури: 1. Взаимодействие милиции и населения: к итогам харьковского эксперимента. – Х. : Нац. ун-т внутр. дел, 2003. – 288 с. **2.** Бандурка О. М. Партнерські взаємовідносини між населенням та міліцією : підручник / О. М. Бандурка, В. О. Соболев, В. І. Московець. – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – 352 с. **3.** Джафарова О. В. Правові основи партнерства міліції і населення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / О. В. Джафарова. – Х., 2003. – 206 с. **4.** Бандурка О. М. Міліція і населення: теорія і досвід партнерства : монографія / О. М. Бандурка, О. В. Джафарова. – Х. : Нац. ун-т внутр. справ, 2004. – 199 с. **5.** Соболев В. О. Міліція і населення – партнери / [за заг. ред. проф. Ярмаши О. Н.] ; В. О. Соболев, Г. В. Попова, В. О. Болотова, В. І. Московець. – Х. : Ун-т внутр. справ, 2000 – 93 с. **6.** Цикалевич В. М. Взаємодія міліції та громадськості у сфері охорони громадського порядку / В. М. Цикалевич // Вісн. Нац. ун-ту внутр. справ. – 2004. – Вип. 27. – С. 70–74. **7.** Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ. Загальна частина : підручник. – К. : Українська акад. внутр. справ, 1995. – 177 с. **8.** Викторов Б. А. Милиция и общественность в охране общественного порядка / Б. А. Викторов. – М. : Знание, 1975. – 22 с. **9.** Кондратьев Я. Громадські формування з охорони порядку і боротьба зі злочинністю: минуле і сьогодення / Я. Кондратьев // Форпост. Милиция Украины. – 2001. – № 4. – С. 16–18. **10.** Миралиев Б. Участие общественности в предупреждении и расследовании преступлений / Б. Миралиев, К. Мирзажанов. – Ташкент : Фан, 1984. – 133 с. **11.** Перлов И. Д. Общественность в борьбе с преступностью / И. Д. Перлов. – М. : Знание, 1966. – 80 с. **12.** Соколов Ю. А. Участие трудящихся в охране общественного порядка / Ю. А. Соколов. – М. : Госиздательство юрид. лит., 1962. – 173 с. **13.** Формы участия общественности в борьбе с преступностью / [под ред. М. Ю. Рагинского]. – М. : Госиздательство юрид. лит., 1963. – 212 с. **14.** Колпаков В. К. Взаимодействие милиции и общественности в сфере правопорядка : учеб. пособие / В. К. Колпаков. – К. : Украинская акад. внутр. дел, 1993. – 80 с.

Надійшла до редколегії 23.06.2010